

A tanfolyam nyitó képernyője tartalmazza mindazt, amire a hallgatónak a tájékozódáshoz és a tanuláshoz szüksége van, többek között az egyes tanulási egységeket (alapismeretek, irodalomkutatás, egyetemi könyvtári kalauz, katalógus-használat, keresés az interneten, adatbázisok), az interaktivitást biztosító menüpontokat (önellenőrzés, kérdések-feladatok, kommunikáció), eszközöket, indexet, naptárat stb.

Az egyes tanegységek további részeit a tartalomjegyzékek tárják fel. A tanegységeket több részre osztották, és úgy építették fel, hogy a hallgatók érdeklődését fenntartsák és megkönnyítsék a tanulást. Többféle ellenőrzési lehetőséget is felkínál a rendszer, pl. az önellenőrzést – melyet egy felelet-választós teszttel illusztrál a tanulmány –, nyílt

kérdések feladását stb. (Egy komplex feladatmegoldásra is közöl példát a szerző.)

A tananyag konkrét kidolgozása során a szoftver több szempontból is problematikusnak bizonyult: a funkciók és az adatbázis-kezelés nem elég felhasználóbarát, HTML-alapismeretek és több segédprogram is szükséges hozzá, kevés a lehetőség az anyag megfelelő didaktikai csoportosításához.

A jövőben arra kell törekedniük a könyvtáraknak, hogy aktív szerepet játsszanak az új tanulási eszköz (e-learning) használatában és kezelésében, mert ezáltal javul a könyvtár információs kínálatának a használata, az olvasók képzése (annak szakirányú vonatkozásaira is kiterjesztve a foglalkozásokat), valamint a könyvtár tekintélyének alakulása.

(Murányi Lajos)

Lásd még 127

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

03/175

SANDFORD, Paul: Pitfalls and pitprops in digital imaging = Libr.Inf.Briefings. 115.no. 2002. 1-9.p.

A digitalizálás csapdái

Digitalizálás; Munkaszervezés

Az utóbbi tíz évben számos nagyszabású program indult gyűjteményrészek digitalizálására. Fontos, hogy az új projektek okuljanak a korábbi progra-

mok gyakorlati tapasztalataiból. A folyóirat e száma ezt kívánja elősegíteni, feltárva a digitalizálás néhány rejtett problémáját (bonyolultságát, költségeit), többek között a digitalizálandó anyag kiválasztását, teljes műszaki specifikáció kidolgozását, a vállalkozóval való kapcsolattartást. A szerzői jogi kérdések és a minőségbiztosítás kiemelt jelentőségű. A tanulmány példát is bemutat a digitalizálási projekt kockázatának felbecsülésére.

(Autoref. alapján)

Lásd még 133

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

03/176

JONCHERE, Laurent: *Lives électroniques en ligne et bibliothèques universitaires: situation aux États-Unis, projets en France = Documentaliste*. 39.vol. 2002. 4-5.no. 202-207.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol, német és spanyol nyelven

On-line e-könyvek és egyetemi könyvtárak: amerikai helyzetkép, francia projektek

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Fejlesztési terv

Az amerikai on-line könyvkiadásnak és forgalmazásnak négy főszereplője van: az Ebrary, a Xanadu, a netLibrary és a Questia. A cikk az utóbbi kettőt mutatja be részletesen.

A netLibrary használói a rochesteri egyetem 1-4. évfolyamainak hallgatói közül kerültek ki, akik főként egyetemi szakirodalmat, informatikai és technikai kézikönyveket, valamint referenzműveket használtak. Sokan nem annyira a művek elolvasására, hanem keresésre és szövegrészek olvasására veszik igénybe a szolgáltatást. Az elektronikus könyvek előnyeit a diákok elismerték, de többségük úgy nyilatkozott, hogy szívesebben választaná a nyomtatott formát, amikor erre lehetőség van. Az elektronikus könyvek főként az egyetemi tananyaghoz tartozó, tehát gyakran kölcsönzött irodalom esetében hasznosak, ahol a kölcsönzési határidő igen rövid. A netLibrary azonban az egyetemi könyvtár működéséhez hasonlóan „kikölcsönzi” az elektronikus könyvet, és egyszerre csak egy olvasó számára teszi hozzáférhetővé. Ez a korlátozás indokolatlannak tűnik. A könyvben való tallózást a lapozás sebességéhez kapcsolódó szerzőijog-védelmi funkció működésbe lépése nehezíti meg. További hiányos-

ság még, hogy a netLibrary kevés új kiadványt kínál, a művek jó része a 80-as évekből származik.

A netLibrary-vel ellentétben a Questia lehetővé teszi az on-line szövegek több számítógépen történő egyidejű olvasását, a szövegeket XML formátumban szolgáltatja, nincs az olvasást lassító szerzőijog-védő funkció. A feldolgozott művek itt sem elég frissek, jó néhány irodalmi alapmű hiányzik a tartalomból.

A két francia kísérleti projekt közül a Marne-la-Vallée-i egyetemen 1997-ben beindított Pelléas olyan elektronikus multimédia platform létesítésére irányul, amely képes kezelni a digitális formában feldolgozott különböző típusú anyagokat (szövegek, képek, hanganyagok, videók). Ide tartoznak a kereskedelmi kiadók e-könyvein kívül az egyetem által megjelentetett disszertációk és oktatási segédanyagok is. A dokumentumok XML formátumban válnak elérhetővé, előállításuk megfelel a nemzetközi digitalizálási szabványoknak. A rendszer nemcsak a keresési és letöltési műveleteket teszi lehetővé, hanem a dokumentumok hozzáférésehez kapcsolódó adminisztratív feladatokat is.

A Pelléas olyan digitális dokumentum-kezelő rendszer, amely az integrált könyvtári rendszertől függetlenül működik. A Z39.50 szabvány segítségével viszont a Pelléas bármely elektronikus könyvtári katalógushoz hozzákapcsolható és egyidejűleg kereshető. A rendszer várhatóan 2002 végén kezdi meg működését.

Egy másik, Manum elnevezésű elektronikus könyvtári projekt is folyamatban van a Marne-la-Vallée-i egyetemen, valamint a lyoni és grenoble-i politikatudományi intézetben. A Manum egyetemi oktatási és forrásanyagokat dolgoz fel és rendez elektronikus könyvtárba. A projekt kísérleti elindításában kutatók, könyvtárosok, oktatók, kiadók vettek részt. A rendszer nem egyszerűen az oktatási anyagok digitális formában történő terjesztését szolgálja, hanem módot nyújt arra, hogy a tanárok oktatási csomagokat állítsanak össze a különböző dokumen-

tumokból. A diákok jelszó és felhasználónév segítségével férhetnek hozzá a dossziékhoz, és saját dolgozataikat is elektronikus úton adhatják be. A könyvek, jegyzetek kiválasztása várhatóan a tanárok javaslataitól függ majd.

A projekt a cikk írása idején a megvalósíthatósági előtanulmány fázisában tartott, a tényleges beindulás a 2003-2004-es tanévben várható. Még nem látható előre, ki mennyit fog fizetni a szolgáltatásokért, mennyibe kerülnek majd a kiadókkal kötött licencek a könyvtárak számára. Kérdés az is, hogy a kiadók meg tudnak-e majd birkózni a digitalizálási folyamatban rájuk háruló munkával, hiszen megfelelő mennyiségű digitális dokumentummal még nem rendelkeznek. A francia egyetemi könyvtárak szűkebb gyarapítási kerete miatt az elektronikus könyv várhatóan nem fog olyan gyorsan tért hódítani itt, mint az amerikai gyakorlatban. A digitalizálás fejlődése mindenestre új irányokat és prioritásokat jelöl ki a könyvtárak költségvetésében.

(Balogh Anna)

03/177

ARMSTRONG, Chris – EDWARDS, Louise – LONSDALE, Ray: Virtually there? E-books in UK academic libraries = Program. 36.vol. 2002. 4.no. 216-227.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvek a brit felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Szolgáltatások használata

A cikk egy felmérés eredményeit ismerteti, amely a brit felsőoktatási könyvtárak elektronikus könyvekkel való ellátottságát vizsgálta. Az eredményeket, ahol lehet, a szerzők kiegészítették két korábbi felmérésük adataival. Táblázatokban mutatják be, hogy a felsőoktatási könyvtárak milyen arányban szolgáltatnak elektronikus könyveket, közölve ezek formátum szerinti megoszlását (diszket, CD-ROM, WWW). Tárgyalják az elektronikus könyvekhez

való hozzáállást, ezek mellőzésének okait, és a bibliográfiai hozzáférésükkel kapcsolatos kérdéseket. Végül ismertetik a brit felsőoktatás elektronikus forrásokkal való ellátásáért felelős testület (Joint Information Services Committee, JISC) által felállított munkacsoport szerepét és hatását.

(Autoref.)

03/178

JUTZI, Ursula – KELLER, Alice: ETH E-Collection: Aufbau einer innovativen Publikationsplattform der ETH Zürich = Bibliotheksdienst. 36.Jg. 2002. 11.no. 1578-1589.p.

A zürichi Szövetségi Műszaki Egyetem (ETH) e-gyűjteménye – innovatív publikációs platform kiépítése

Disszertáció-gyűjtemény; Egyetemi könyvtár -műszaki; Elektronikus dokumentum; Feldolgozó munka

A zürichi műszaki főiskola (Eidgenössische Technische Hochschule, ETH) dokumentumszerverének a kialakítását egyrészt az 1999-től rendelkezésre álló digitális főiskolai disszertációk kedvező fogadtatása, másrészt az oktatók „házi” publikációs fórum iránti igénye ösztönözte, de a főiskola vezetése is arra kérte a könyvtárat, hogy alakítson ki új publikációs csatornákat a drága folyóirat-előfizetések alternatívájaként. Ez a gyűjtemény tehát a főiskolán születő digitális „szürke irodalom” (disszertációk, előadásjegyzetek, kutatási jelentések stb.) publikációs fóruma is: a könyvtár ezt az irodalmat gyűjti, tárja fel és teszi hosszú távon (ingyenesen) elérhetővé az oktatás és kutatás, valamint az érdeklődők számára. (Bővebben az angol és német nyelvű honlapon: <http://e-collection.ethbib.ethz.ch/>.) Az E-Collection-projekt 2001-től 2003-ig tart, és egy nagyobb stratégiai program, az ETH World része. A projektben két csoport tevékenykedik: az egyiknek a szerzőknek adott tanácsadás és a leadott dokumentumok fogadása a feladata, a másiknak a webes megjelenés és a programozás. A 2001 őszen

a már az interneten is elérhető elektronikus gyűjteményben az 1400 disszertáció mellett 50 egyéb dokumentum is volt már.

A munkafolyamatok – gyarapítás, dokumentum-leadás, feltárás – bemutatása után a technikai megoldásokat (a webes megjelenést és a műszaki adatokat), a gyűjtemény tartalmi megoszlását és a jövőbeli terveket ismertetik a szerzők.

(Murányi Lajos)

03/179

LA MANNA, Manfredi – YOUNG, Jean: The Electronic Society for Social Scientists: from journals as documents to journals as knowledge exchanges = Interlend.Doc.Supply. 30.vol. 2002. 4.no. 178-182.p.

Az Electronic Society for Social Scientists újszerű tudományos folyóiratai – nem csak dokumentumok, hanem az ismeretmegosztás fórumai is

Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás

Electronic Society of Social Scientists (ELSSS) néven 2000 novemberében újszerű kezdeményezés indult a folyóiratválság megoldására a skóciai St Andrews egyetemen egy közgazdász kutató szervezetében. Az ELSSS a kereskedelemben forgalmazott drága tudományos folyóiratokkal szemben egy legalább azonos színvonalú, a kutatók és a könyvtárak számára viszont „barátságosabb” alternatívát szeretne kínálni a társadalomtudományok, azon belül a közgazdaság-tudomány területén. Az ELSSS lényegében véve a tudományos kiadás teljes mechanizmusát kívánja megreformálni. Arra törekszik, hogy színvonalas kutatásokról számoljon be lektorált (peer-reviewed) cikkekben, kiváló szerzői, lektori és szerkesztői gárda munkájának eredményeképpen.

A közgazdaság-tudomány területén a lektorálásba bevont szakemberek száma viszonylag alacsony, ezért a cikkek átadása és megjelenése között gyakran 4-15 hónap is eltelik. Az ELSSS új megoldásokat igyekszik kialakítani a lektorok munkájának el-

ismerése és honorálása érdekében. A szerzők munkája az ELSSS-ben rendkívül szigorú minőségi szűréseken megy keresztül, jelentősen csökken az átfutási idő, és a konkurensénél lényegesen alacsonyabb, nagyobb előfizetői gárda által megfizethető árat tudnak elérni.

Emellett az ELSSS a folyóiratok tartalmának szolgáltatásán túl olyan interaktív kommunikációs lehetőségeket nyújt a kutatóknak, amire a drága tudományos folyóiratok nem képesek. Korábban egy tipikus közgazdaság-tudományi cikk a benyújtás után 18-48 hónappal jelent meg, gyakorlatilag már megjelenése időpontjában inkább csak az eredmények regisztrációját, nem pedig az élő tudományt szolgálta. Az ELSSS filozófiája a folyóiratokat a tudományos kommunikációs folyamatban közbenső lépcsőfoknak tekinti, az eredmények közreadása azt jelenti, hogy rendelkezésre állnak, észrevételeket lehet tenni velük kapcsolatban, és meg lehet vitatni őket. Az olvasók a publikálás után történeteket figyelemmel tudják kísérni, és a későbbiekben az adott közleményt különböző kritériumok segítségével rangsorolhatják. A folyóiratcikkek ugyanakkor nyomtatott formában is megjelenhetnek, mivel a papír mindmáig megbízható archív hordozó, és az on-line archiválás még gyerekcipőben jár.

Az ELSSS folyóiratai esetében a „dokumentum” fogalmába a tudományos kommunikációs láncba beletartozik nem csak a nem nyomtatott (azaz a hálózaton folytatott) véleménycsere, hanem különböző egyéb „rétegek” is: a rövid összefoglaló, a szinopszis, a nyomtatott cikk függelékekkel, adatokkal, csatolásokkal kibővített változatai (mindez ingyenessen).

Az ELSSS folyóiratok nyílt hozzáférése teljességgel csak fejlődő és az átalakulóban lévő országok könyvtárai és nonprofit kutatóközpontjai esetében valósulhat meg (tőlük nem fognak előfizetési díjat szedni). A tényleges piac a fejlett világra korlátozódik. Előbb-utóbb felmerül majd, hogyan lehet a bevett, drága folyóiratok előfizetését azonnal meg-

szüntetni. Ha ugyanis egy ELSSS-típusú folyóiratot csak úgy kezelnek, hogy „na, megint egy új cím”, akkor kicsi az esély arra, hogy gyorsan ki lehet építeni a megfelelő nagyságú előfizetői gárdát. Ha viszont hosszú távra szóló, stratégiai befektetésnek tekintik, már maga az leverheti az árakat és megte-remtheti az előfizetés anyagi feltételeit, hogy felbuk-
kant egy életképes alternatíva a drága folyóiratok-
kal szemben.

Ami az ELSSS folyóiratok kölcsönzését, szolgáltatá-
sát illeti, kiderült, hogy a dokumentumszolgáltatás
és a méltányos használat voltaképpen csak a drága,
papír alapú dokumentumok esetében értelmezhe-

tő. Az ELSSS-ben a jogosult felhasználók a cikke-
ket szükség szerint, akár több példányban és a kí-
vánt formátumban kinyomtathatják, ami minimá-
lis költséggel jár, csökkenti viszont a könyvtárak-
ban tárolt nyomtatott változat iránti igényeket. Az
ELSSS létrehozói szerint az on-line elérhető, teljes
szövegű cikk-adatbázisok, amelyek üzleti vállalko-
zások, szintén hozzájárulnak az olvasóknak és a
könyvtáraknak felszámolt költségek emelkedésé-
hez.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 129, 132, 184

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

03/180

NICELY, Donna D.: Private funding for capital projects
= Bottom Line. 15.vol. 2002. 4.no. 163-166.p.

A magántőke bevonása a nagy beruházásokba az USA-ban

*Könyvtárépítés, berendezés; Támogatás -pénzügyi
-általában*

Szerte az országban egyre több olyan vállalkozás,
beruházás folyik, amelyben közületi szervek, ható-
ságok, közintézmények a magánszektor vállalatai-
val, szervezeteivel közösen működnek együtt. E

partnerség fontosságát a könyvtárak is felismerték,
s ezzel sikerül olyan minőségi színvonalat elérni,
amelyre másképpen nem volnának képesek.

A Nashville Public Library (Tennessee, USA) példá-
ja is ezt bizonyítja. A központi könyvtár és öt új fi-
ókkönyvtár építésébe és felszerelésébe sikerült je-
lentős mértékben bevonni a magánszféra eszközeit
is: az 50 millió dolláros beruházáshoz 2 millióval já-
rult hozzá, s egy 10 milliós alapítvány is létrejött a
forrásgyűjtés során. Nyilvánvalóvá vált, hogy

- a helyi hatóság örül, ha beruházását magánosok
is támogatják, mert ez azt bizonyítja, hogy egyet-
értésre talál a közösségben a vállalkozás;
- ha az emberek valamit támogatnak, nagyon is
azon vannak, hogy a beruházás sikeres legyen;